

**UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN
IAȘI**

FACULTATEA DE LITERE

ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII FILOLOGICE

Istorie universală, Buda, 1800.

Ediție de text, studiu filologic și lingvistic

Rezumatul tezei de doctorat

Conducător științific:

Doctorand:

**Prof. univ. dr. Eugen Munteanu   Prisacariu G. Alexandra
(căs. Teodorescu)**

Anunț

La data de **27 septembrie 2018**, ora **10.00**, în **sala Seminar „G. Ivănescu”**, drd. PRISACARIU G. Alexandra căs. TEODORESCU susține, în ședință publică, teza de doctorat cu titlul **“Istorie universală. Buda, 1800. Ediție de text, studiu filologic și lingvistic”**, în vederea obținerii titlului științific de doctor în domeniul Filologie.

Comisia de doctorat are următoarea componență:

Președinte:

[Prof. univ. dr. Magda JEANRENAUD](#), Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Conducător științific:

[Prof. univ. dr. Eugen MUNTEANU](#), Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Referenți:

[Prof. univ. dr. Wolfgang DAHMEN](#), Universitatea „Friedrich Schiller” din Jena, Germania;

[CS I dr. Mioara Vasilica DRAGOMIR](#), Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” din Iași;

[Conf. univ. dr. Ana Maria MINUȚ](#), Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

CUPRINS

I. Introducere	Error! Book
II. Studiu asupra traducerii.....	14
II.1. Introducere	Error! Book
II.2. Cine? Ce? De ce traduce? (Traducerile la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea)	Error! Book
II.3. Texte sursă, text țintă	Error! Book
II.3.1. Ediția franceză	Error! Book
II.3.2. Ediția germană	Error! Book
II.3.3. Ediția maghiară	Error! Book
II.3.4. Ediția românească	Error! Book
II.4. Traducerea. Concept, procedee, strategii, analiză	Error! Book
II.4.1. Conceptul de traducere	Error! Book
II.4.2. Tipuri de traducere	Error! Book
II.4.3. Procedee, abordări și tehnici de traducere	Error! Book
III. Notă asupra ediției	Error! Book
IV. Studiu asupra grafiei.....	Error! Book
V. Studiu asupra foneticii.....	16
V.1. Vocalismul	Error! Book
V.1.1. Vocalele anterioare	Error! Book
V.1.2. Vocalele centrale	Error! Book

V.1.3. Vocalele posterioare	Error! Book
V.1.4. Diftongii	Error! Book
V.2. Consonantismul	Error! Book
V.2.1. Consoanele labiale.....	Error! Book
V.2.2. Consoanele dentale.....	Error! Book
V.2.3. Consoana laringală [h]	Error! Book
VI. Studiu lexical.....	Error! Book
VI.1. Introducere.....	Error! Book
VI.2. Contextul cultural-istoric.....	Error! Book
VI.3. Glosele – mijloc de introducere a neologismelor în limbă	Error! Book
VI.4. Neologismele.....	Error! Book
VI.4.1. Neologismele cu etimologie latină savantă.....	Error! Book
VI.4.2. Neologisme cu etimologie neogreacă	Error! Book
VI.4.3. Neologisme cu etimologie multiplă	Error! Book
VI.4.4. Neologisme cu etimologie franceză	Error! Book
VI.4.5. Neologisme cu etimologie germană.....	Error! Book
VI.4.6. Neologisme cu etimologie italiană.....	Error! Book
VI.4.7. Neologisme formate în limba română.....	Error! Book
VI.5. Calcul lingvistic.....	Error! Book

VI.5.1. Problematika calcului lingvistic	Error! Book
VI.5.2. Calcul lexical de structură.....	Error! Book
VI.5.3. Calcul lexical semantic	Error! Book
VI.6. Sinonimia.....	Error! Book
VI.6. Cuvinte dispărute din limba literară actuală sau puțin cunoscute	Error! Book
VI.6.1. Cuvinte împrumutate din alte limbi	Error! Book
VI.6.2. Cuvinte formate în limba română de la radicali împrumutați	Error! Book
VI.7. Derivarea	Error! Book
VI.7.1. Derivarea progresivă.....	Error! Book
VI.7.2. Derivarea regresivă	Error! Book
VII. Studiu asupra morfologiei	Error! Book
VII.1. Introducere	Error! Book
VII.2. Substantivul.....	Error! Book
VII.2.1. Declinarea	Error! Book
VII.2.2. Genul	Error! Book
VII.2.3. Numărul	Error! Book
VII.3. Articolul	Error! Book
VII.4. Adjectivul.....	Error! Book
VII.5. Pronumele	Error! Book

VII.5.1. Pronumele personal	Error! Book
VII.5.2. Pronumele de politețe	Error! Book
VII.5.3. Pronumele de întărire.....	Error! Book
VII.5.4. Pronumele reflexiv.....	Error! Book
VII.5.5. Pronumele și adjectivul posesiv.....	Error! Book
VII.5.6. Pronumele și adjectivul demonstrativ	Error! Book
VII.5.7. Pronumele și adjectivul relativ și interogativ.....	Error! Book
VII.5.8. Pronumele și adjectivul nehotărît	Error! Book
VII.6. Numeralul.....	Error! Book
VII.7. Verbul	Error! Book
VII.7.1. Conjugarea	Error! Book
VII.7.2. Diateza	Error! Book
VII.7.3. Indicativul	Error! Book
VII.7.4. Conjunctivul	Error! Book
VII.7.5. Condiționalul optativ	Error! Book
VII.7.6. Imperativul.....	Error! Book
VII.7.7. Infinitivul	Error! Book
VII.7.8. Gerunziul	Error! Book
VII.7.9. Participiu.....	Error! Book
VII.7.10. Supinul.....	Error! Book

VII.8. Adverbul.....	Error! Book
VII.9. Prepoziția	Error! Book
VII.10. Conjunția	Error! Book
VII.11. Interjecția	Error! Book
VIII.Studiu asupra sintaxei.....	Error! Book
VIII.1. Sintaxa propoziției.....	Error! Book
VIII.1.1. Subiectul.....	Error! Book
VIII.1.2. Predicatul.....	Error! Book
VIII.1.3. Atributul	Error! Book
VIII.1.4. Complementul	Error! Book
VIII.2. Sintaxa frazei	Error! Book
VIII.2.1. Propoziția subiectivă	Error! Book
VIII.2.2. Propoziția predicativă.....	Error! Book
VIII.2.3. Propoziția predicativă suplimentară	Error! Book
VIII.2.4. Propoziția atributivă	Error! Book
VIII.2.5. Propoziția completivă directă	Error! Book
VIII.2.6. Propoziția completivă indirectă.....	Error! Book
VIII.2.7. Propoziția completivă de agent	Error! Book
VIII.2.8. Propoziția circumstanțială de loc.....	Error! Book
VIII.2.9. Propoziția circumstanțială de timp	Error! Book

VIII.2.10 Propoziția circumstanțială de mod	Error! Book
VIII.2.11. Propoziția circumstanțială consecutivă	Error! Book
VIII.2.12. Propoziția circumstanțială concesivă	Error! Book
VIII.2.13. Propoziția circumstanțială de cauză	Error! Book
VIII.2.14. Propoziția circumstanțială de scop	Error! Book
VIII.2.15. Propoziția circumstanțială condițională	Error! Book
VIII.2.16. Propoziția circumstanțială instrumentală	Error! Book
VIII.2.17. Propoziția circumstanțială sociativă	Error! Book
VIII.2.18. Propoziția circumstanțială de relație	Error! Book
VIII.2.19. Propoziția circumstanțială opozițională	Error! Book
VIII.2.20. Propoziția circumstanțială cumulativă	Error! Book
VIII.2.21. Propoziția circumstanțială de excepție	Error! Book
IX. Studiu asupra onomasticii	Error! Book
IX.1. Numele proprii – definiție și taxonomii	Error! Book
IX.2.1. Considerații generale.....	Error! Book
IX.2.2. Adaptarea antroponimelor în limba română	Error! Book
IX.2.3. Analiza antroponimelor identificate în <i>Istoria universală</i>	Error! Book
IX.3. Toponimele.....	Error! Book
IX.3.1. Aspecte teoretice	Error! Book

IX.3.2. Denumiri geografice terminate în <i>-ia</i>	Error! Book
IX.3.3. Denumiri geografice formate prin compunere (țară/crăime/împărăție + un determinant adjectival sau nominal)	Error! Book
IX.4. Etnonimele	Error! Book
IX.4.1. Considerații despre statutul și formarea etnonimelor	Error! Book
IX.4.2. Analiza lexicală a etnonimelor	Error! Book
X. Concluzii	Error! Book
XI. Bibliografie	16

INTRODUCERE

Cu titlul *Istorie universală. Buda, 1800. Ediție de text, studiu filologic și lingvistic*, lucrarea de față are scopul de a realiza o ediție de text a primei istorii universale publicată în limba română, sub tălmăcirea cărturarului ardelean Ioan Piuariu Molnar. Tema aleasă este o continuare a cercetărilor începute în perioada studiilor masterale, cercetări care au avut la bază editarea de texte românești vechi, cu un impact important asupra limbii și culturii române. La sugestia domnului profesor Eugen Munteanu, am ales să realizez o ediție de text, însoțită de un studiu filologico-lingvistic, a unei lucrări importante pentru istoria limbii și culturii române. Scoaterea la lumină a unei astfel de lucrări ar putea prezenta interes atât pentru specialiștii din domeniul filologiei și lingvisticii românești, cât și pentru cei care sunt interesați de domeniul istoriei universale, al geografiei și al onomasticii. Un alt aspect care m-a determinat să aleg acest text a fost și personalitatea traducătorului român, Ioan Molnar Piuariu, membru important al Școlii Ardelene. Spirit enciclopedic, Molnar s-a făcut remarcant atât în calitate de oculist, care era profesia lui de bază, cât și ca jurnalist, filolog, chirurg,

traducător și profesor. Contribuția lui în domeniul filologiei românești este una deosebit de importantă, el fiind autorul unui dicționar german-român, a primei lucrări cu caracter economic, *Economia stupilor*, precum și a primei gramatici germano-române, apărută la Viena în anul 1788. Mai mult, el este și traducătorul primei retorici, intitulată *Retorică, ádecă învățătura și întocmirea frumoasei cuvîntări. Acum întîiu izvodită pe limba românească. Împodobită și întemeiată cu pildele vechilor filosofi și dascăli bisericești*.

Ca operație filologică, editarea integrală a *Istoriei universale* a presupus realizarea unui studiu filologic în care este prezentat contextul social-cultural, dar și relația cu originalul din limba franceză și cu traducerea din limba germană, precum și a unui studiu lingvistic în care au fost evidențiate particularitățile acestui text la nivel fonetic, lexical, morfologic și sintactic. Cea de-a doua parte a lucrării constă în publicarea integrală a traducerii lui Molnar în transcriere fonetică interpretativă.

Lucrarea de față este o ediție de text realizată pe baza *Istoriei universale* a lui Claude Millot, tradusă de Ioan Piuariu Molnar și tipărită în anul 1800. Volumul apărut la Buda într-o perioadă foarte importantă pentru limba și cultura română (sfârșitul secolului al XVIII-lea) este singurul volum tradus în limba română dintr-o serie de nouă volume publicate în limba

franceză și 15 volume publicate în limba germană. Cercetările care s-au făcut de-a lungul timpului asupra acestui text au arătat că ediția din limba română este rezultatul traducerii ediției din limba germană, traducătorul român aruncând câte un ochi și peste ediția originală din limba franceză. Părerile sunt împărțite când vine vorba despre ediția / edițiile pe care Molnar le-a folosit drept sursă. În ceea ce privește ediția din limba germană, cercetătorii au adus în discuție edițiile din 1793 și 1794 publicate la Viena. Comparând cele trei ediții publicate în limba germană, am ajuns la concluzia că Molnar a utilizat, cel mai probabil, ori ediția lipscană din 1777, ori cea vieneză din 1793, el preluând o greșeală de tipar care a fost corectată în ediția vieneză din 1794. Referitor la ediția din limba franceză, s-a scris că Molnar ar fi tradus după o ediție publicată la Neuchatel în 1795, ediție pe care am căutat-o intens în toți acești ani, dar pe care nu am găsit-o nici în bibliotecă, nici în spațiul virtual. Comparând câteva versiuni publicate la Paris, Neuchatel și Lausanne, am ajuns la concluzia că Molnar a tradus, cel mai probabil, din ediția publicată la Paris în 1788 sau cea din 1790.

Având drept model edițiile de text publicate în cadrul colecției *Fontes Traditiones*, ne-am structurat lucrarea în mai multe părți în care am prezentat cele mai importante particularități la nivel traductologic, filologic și lingvistic. Pe

lângă studiile tradiționale (asupra traducerii, grafiei, foneticii, lexicului, morfologiei și sintaxei), am realizat și un studiu asupra onomasticii, ca urmare a numărului impresionant de nume proprii și etnonime la care textul nostru face referire. Ultima parte a lucrării noastre o reprezintă ediția propriu-zisă în transcriere fonetică interpretativă.

Metodele de cercetare pe care le-am utilizat sunt metode specifice cercetării, în general, și domeniului filologiei și al lingvisticii, în special (metoda inducției, deducției, onomasiologică, a comparației, a transcrierii fonetice interpretative, a analizei și inventarierii termenilor). Una dintre cele mai importante metode este metoda transcrierii interpretative a textelor chirilice vechi. De-a lungul acestui proces (de redare a slovelor chirilice în corespondentele lor latinești) am avut, în mod constant, în vedere normele grafiei actuale românești. Un asemenea proces ridică numeroase probleme de interpretare, ca urmare a faptului că aceeași slovă chirilică poate avea mai multe echivalente în alfabetul latin, dar și că slove diferite pot avea valori fonetice identice. Pe lângă toate aceste situații, nu trebuie pierdute din vedere și multiplele inconsecvențe care au apărut din cauza scriitorilor sau a tipografilor, precum și lipsa unei norme ortografice explicite în perioada respectivă.

Din dorința de a reda textul într-un mod cât mai fidel, am evitat, pe cât posibil, să facem modificări la nivel lexical și fonetic (prin modernizări sau chiar arhaizări, pentru a face textul să ”sune” cât mai vechi). Ca urmare a faptului că în lucrare se găsesc numeroase neologisme din franceză, greacă, latină și germană, am luat decizia să le redăm așa cum sunt ele scrise în grafia chirilică (cu consoane duble, cu forme vechi de plural sau fără modificări fonetice), pentru a demonstra statutul lor de împrumuturi recente, neconsolidate în limbă la vremea respectivă, așa cum reiese din următoarele exemple: *collaterali, etablisament, neinterest, disinteressație, president, methoduri, basis, fasis, scopos, professioane, pomaturi, miluri, disidemonicesc, mappă, arhivumuri, mehanică, mathematică, theatrum* etc. Ca o dovadă în plus, se poate observa și inconsecvența traducătorului în scrierea unor substantive cu forme duble de singular și de plural, de tipul *talentumuri / talenturi, metalluri / metaluri, comandă / commandă, character / haracter*.

Studiu asupra traducerii

Acest studiu a avut ca scop realizarea unei analize a *Istoriei universale* tipărită la Buda, în 1800, sub tălmăcirea cărturarului ardelean Ioan Piuariu Molnar, analiză făcută din

perspectiva traducerii (atât ca proces, cât și ca rezultat / produs). Având în vedere tipul lucrării și subiectul abordat, principala metodă de analiză utilizată a fost cea comparativă, specifică acestui tip de studii. În prima parte a lucrării, am făcut o scurtă prezentare a situației traducerilor de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea în cele trei zone de cultură: Transilvania, Moldova și Muntenia.

În cea de-a doua parte, ne-am propus să descriem succint traducerea *Istoriei universale* în versiunea lui Molnar, nu înainte de a plasa apariția versiunii originale în context și de a prezenta câteva date despre viața și activitatea autorului francez, despre versiunile franceze apărute de-a lungul timpului, precum și despre viața și activitatea traducătorului german a cărui lucrare i-a servit lui Molnar drept sursă principală. De asemenea, am făcut și o scurtă prezentare a biografiei intelectuale a traducătorului român (membru important al Școlii Ardelene, spirit enciclopedic, cu o bogată activitate în domeniul filologiei, al traducerii, oftalmologiei, chirurgiei și culturii, în general), oprindu-ne asupra traducerii de la Buda, din 1800.

Ultima parte a acestui studiu a constat în prezentarea unor repere teoretice privitoare la domeniul traductologiei, în general, a conceptului de *traducere* și a procedeelelor și strategiilor de traducere propuse în literatura de specialitate

națională și internațională. Totodată, ne-am oprit atenția asupra principalelor studii care au la bază *Istoria* lui Millot sub tălmăcirea lui Molnar și, în ultima parte, am prezentat câteva dintre strategiile de traducere utilizate de cărturarul ardelean.

Studiu asupra grafiei

Lucrarea este continuată de o notă asupra ediției și de un studiu asupra grafiei, în care am prezentat fiecare slovă în parte și valorile pe care le are în textul nostru.

Studiu asupra foneticii

Acest studiu a fost conceput ca o completare a studiului anterior, cel asupra grafiei. Principalul nostru scop a fost identificăm și prezentăm particularitățile identificate la nivel fonetic. Am prezentat particularitățile fonetice din două perspective: din perspectivă sincronică, în raport cu normele literare și regionale de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, dar și din perspectivă diacronică, prin raportare la normele din perioada veche a limbii române, precum și la cele din perioada modernă.

Analizând particularitățile fonetice ale *Istoriei universale* tradusă de Molnar, am ajuns la concluzia că specificul textului

poate fi descris printr-un singur cuvânt: inconsecvență. Numeroase sunt cazurile în care am identificat forme duble, triple sau chiar multiple ale unuia și aceluiași cuvânt (pe pagini diferite, pe aceeași pagină sau chiar în același paragraf).

Studiu asupra lexicului

Acest studiu prezintă rezultatele cercetărilor pe care le-am realizat la nivel lexical. Dacă, la nivel grafic și fonetic, textul nu ridică probleme majore, la nivel lexical, am identificat numeroase particularități lingvistice motivate, în special, de faptul că textul a fost tradus și publicat în plin proces de modernizare a limbii române literare. La fel ca numeroase texte apărute în această perioadă, și textul nostru reflectă un puternic caracter eterogen, în care elemente și fenomene ale limbii vechi se îmbină cu fenomene ale limbii moderne. Am tratat acest text ca document de limbă tot din două perspective: sincronică, pentru a identifica și analiza termenii neologici, și diacronică, pentru a prezenta cuvintele care astăzi prezintă sensuri vechi sau puțin cunoscute pentru vorbitorii de limbă română.

În ceea ce privește metodele de cercetare utilizate, facem mențiunea că sunt metode folosite, în mod tradițional, în cercetarea lingvistică și filologică. Pentru a facilita accesul la

text, am utilizat metoda transcrierii fonetice interpretative. Din dorința de a reda textul într-un mod cât mai fidel, am evitat, pe cât posibil, să facem modificări la nivel lexical și fonetic. În urma analizelor noastre, am observat că, în textul tradus de Molnar, se găsesc numeroase neologisme din franceză, greacă, latină și germană.

O altă metodă utilizată a fost aceea a analizei și inventarierii termenilor. În funcție de problema pe care am abordat-o, am constituit inventare lexicale diferite: inventarul neologismelor, inventarul gloselor, inventarul sinonimelor, inventarul afixelor etc. În capitolul dedicat problematicii schimbării sensurilor unor cuvinte și cel dedicat sinonimiei, am utilizat o metodă clasică a lingvisticii diacronice, metoda semasiologică. Când situația ne-a impus-o, am recurs și la metode din alte domenii, cum ar fi metoda comparației.

Transcriind textul, nu de puține ori am identificat grupuri de cuvinte al căror înțeles n-am putut să îl stabilim fără a recurge la textul sursă german, bănuind că avem de-a face, de fapt, cu niște calcuri din această limbă. Având în vedere numărul mare de exemple de acest tip, am considerat că este necesar să prezentăm, mai pe larg, această problematică și să facem o comparație între formele din ediția românească și cele din ediția germană. Tot în acest capitol am prezentat, pe scurt, câteva aspecte referitoare la sinonimie, la fenomenul

glosării și la modalitățile de formare a cuvintelor identificate în textul nostru. O atenție specială am acordat și cuvintelor cu sensuri mai vechi și mai puțin cunoscute de către vorbitorii de limbă română de astăzi. Metoda de analiză a fost similară cu cea utilizată în analiza neologismelor. Am clasificat cuvintele după criteriul etimologic, le-am prezentat sensul și principalele atestări oferite în DA și DLR.

Studiu asupra morfologiei

Următorul capitol este dedicat studiului morfologic, studiu în care am prezentat principalele particularități pe care le-am identificat la nivel morfologic. Am întâlnit atât caracteristici specifice limbii vechi, cât și cuvinte cu forme noi și forme duble care traduc o clară tendință de unificare lingvistică. Fiecare parte de vorbire a fost discutată împreună cu categoriile gramaticale corespunzătoare, făcând, în mod constant, referire la stadiul anterior al dezvoltării limbii și la normele limbii române actuale.

În realizarea acestui studiu, de un real ajutor ne-au fost lucrările lui N. A. Ursu și ale Despinei Ursu privitoare la adaptarea neologismelor în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, articolele și volumul *Gramatica limbii române vechi* ale lui Constantin Frâncu, lucrarea lui Ion Gheție *Baza dialectală a*

românei literare (pentru a observa etimologia, circulația și frecvența anumitor cuvinte), precum și articolele din edițiile coordonate de Al. Rosetti, *Studii de istoria limbii române literare. Secolul al XIX-lea*, publicate în 1969.

Ținând cont de momentul apariției și importanța textului pentru cultura română, precum și de tipul de analiză pe care ni l-am propus, am abordat fenomenele lingvistice din perspectivă sincronică, pentru a vedea circulația fenomenului și în alte zone și a stabili dacă face parte din norma epocii sau dacă este doar un fenomen regional, și diacronică, pentru a stabili evoluția fenomenelor în comparație cu limba veche și cea actuală.

Studiu asupra sintaxei

În acest capitol, ne-am propus să înregistrăm și să analizăm cele mai importante și mai des întâlnite particularități ale *Istoriei universale* la nivel sintactic. Făcând o comparație între versiunea românească și textul sursă din limba germană, am ajuns la concluzia că traducerea lui Molnar este fidelă versiunii germane, atât la nivel lexical (prin crearea a numeroase calcuri, prin numărul mare de neologisme cu formă sau etimologie germană, prin adaptarea numelor proprii etc.), cât și la nivelul sintaxei.

În ceea ce privește sintaxa propoziției, este important să facem mențiunea că aceasta se înscrie în tendințele epocii de simplificare, de renunțare a modelelor sintactice vechi și de impunere a unor modele noi, de origine latino-romanică.

Studiu asupra onomasticii

În acest capitol, ne-am propus să facem o analiză a antroponimelor, toponimelor și etnonimelor identificate în traducerea lui Molnar. Având în vedere conținutul cărții, istoria celor mai vechi popoare ale lumii, inventarul de nume proprii a fost unul foarte consistent și variat.

Studiul onomastic pe care ne-am propus să îl realizăm a fost constituit din trei părți principale: un studiu dedicat antroponimelor, un studiu dedicat toponimelor, adică tuturor denumirilor geografice – topografice (nume de țări, de orașe, de locuri, munți, ape așezări omenești, forme de relief etc.) și un studiu dedicat etnonimelor, cu accent pe etnonimele formate în limba română prin procedeul derivării.

Direcții viitoare de cercetare

Având în vedere limitările de ordin temporal, ne propunem să completăm analiza noastră cu un indice complet de nume proprii. După cum s-a putut observa în studiul nostru asupra onomasticii și în textul transcris, traducerea lui Molnar

abundă în nume proprii, care mai de care mai interesante și mai importante pentru cultura universală (nume vechi de cetăți antice, nume de filosofi, strategii, scriitori, zeițăți, regiuni istorice etc.) și considerăm că este foarte necesar și util un astfel de demers, mai ales dacă luăm în considerare și momentul publicării textului.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Lucrări citate

- Arvinte, Vasile, *Român, românesc, România. Studiu filologic*, ediția a III-a, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008.
- Ballard, Michel, *Numele proprii în traducere* (titlu original: *Le Nom propre en traduction*, Paris, Ophrys, 2001), traducere de Giorgiana Lungu-Badea, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2011.
- Bordaș, Liviu, *Imaginea Indiei în primele cărți de istorie și geografie tipărite în românește. I. Istoria universală a lui Millot (Buda, 1800)*, în *In Honorem Gabriel Ștrempel*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu-Mare, 2006, p. 78-97.
- Catford, J. C., *A Linguistic Theory of Translation. An Eessay in Applied Linguistics*, Oxford University Press, London, 1965.
- Coșeriu, Eugeniu, *Pluralul numelor proprii*, în *Teoria limbajului și lingvistica generală. Cinci studii*. Ediție în limba română de Nicolae Saramandu, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 265-285.
- Dominte, Constantin, *Etonime, politonime și glotonime. Lexicologie din perspectiva filologiei culturale*, în „Limbă și literatură”, vol. I-II, București, 2004, p. 17-32.

- Eco, Umberto, *A spune cam același lucru. Experiențe de traducere*, traducere de Laszlo Alexandru, Polirom, Iași, 2008.
- Frâncu, Constantin, *Conjunctivul românesc și raporturile lui cu alte moduri*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2000.
- Frâncu, Constantin, *Geneza și evoluția timpurilor verbale supracompuse în limba română*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, XXIX, 1983-1984, p. 23-62.
- Frâncu, Constantin, *Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2009.
- Gardiner, Allan H., *Theory of Proper Names. A Controversial Essay*, 2nd edition, London, 1954.
- Gheție, Ion, *Baza dialectală a limbii române*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975.
- Gheție, Ion, *Contribuții la istoria trecerii lui ea la e (leage > lege). Prezența lui ea în Muntenia la începutul secolului al XVIII-lea*, în „Limba română”, XVII, 1968, nr. 6, p. 501-508.
- Gheție, Ion, *Introducere în studiul limbii române literare*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1982.
- Graur, Alexandru, *Nume de locuri*, Editura Științifică, București, 1972.

- Graur, Alexandru, *Nume de persoane*, Editura Științifică, București, 1965.
- Grămadă, Livia, *Istoria lui Millot în tălmăcirea lui Ioan Piuaru Molnar*, „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, Series IV, Philologia, tom V, Fasciculus 2, 1960, p. 161-175.
- Hristea, Theodor/Avram, Mioara (coord.), *Sinteze de limba română*, ediția a III-a, Editura Albatros, București, 1984.
- Iorga, Nicolae *Cea dintâi istorie universală tipărită în Transilvania*, „Analele Academiei Române”, secțiunea istorică, s. III, tom. IV, 1925, p. 381-383.
- Ivănescu, Gheorghe, *Problemele capitale ale vechii române literare*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită; îngrijirea textului, bibliografie, indici și notă asupra ediției de Eugen Munteanu și Lucia-Gabriela Munteanu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012.
- Ivănescu, Gheorghe, *Studii de istoria limbii române literare*, Editura Junimea, Iași, 1989.
- Millot, Claude François, *Elémens d'histoire générale. Histoire ancienne*, première partie, t. I, Perault, Paris, 1772; l'imprimerie de la Société typographique, Neuchâtel, 1778; Durant, Paris, 1788 și 1790.
- Millot, Claude François, *Istorie universală, ádecă de obște, care cuprinde în sine întâmplările veacurilor vechi*,

întocmită prin signior Milot, commembru Académii[i] Frîncești din Lyon, iară acum întîia dată tălmăcită în limba românească. Tomul I. În Búda s-au tipărit, în Crăiasca Tipografie Orientalicească a Universității Péștii, 1800.

Millot, Claude François, *Universalhistorie alter, mittler und neuer Zeiten, aus dem Französischen, mit Zusätzen und Berichtigungen*, von Wilhelm Ernst Christiani, Königlich Dänischem wirklichen Justizrath und ordentlichem Professor der Weltweisheit, Beredsamkeit und Geschichte, auch Bibliothekar der Königlichen Universität zu Kiel, Erster Theil, mit allergnädigstem churfürstl sächsischen Privilegio, bey Siegfried Lebrecht Crusius, Leipzig, 1777; bey Franz Haas Buchhändler, Wien, 1793, 1794.

Minuț, Ana-Maria/Lihaciu, Ion, *Interpolarea ca strategie de traducere a Istoriei universale adecă de obște*, care cuprinde în sine întîmplările veacurilor, în vol. *Impulsul Iluminismului în traduceri românești din secolul al XVIII-lea*, Dima Eugenia, Hoișie-Corbea Andrei (editori), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2014, p. 91-136.

Minuț, Ana-Maria, *Prima carte de agronomie în limba română: Economia stupilor*, de Ioan Piuariu-Molnar, Viena, 1785. *Prezentare generală*, în vol. *Începutul modernizării culturii române și racordarea la Occident*

- prin traduceri*, Dima Eugenia, Hoișie-Corbea Andrei (editori), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2016, p. 149-162.
- Munteanu, Eugen, *Lexicologie biblică românească*, Editura Humanitas, București, 2008.
- Munteanu, Eugen, *Etno-horonimie românească (EHR). Dicționar istoric al numelor de țări și de popoare în română. Prezentarea unui proiect*, în „Analele Universității „Al. I Cuza”, secțiunea III, Lingvistică, tomul LI, 2005, p. 299-321.
- Niculescu, Alexandru, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, II, București, 1978.
- Pascu, Giorge, *Sufixe românești*, Librăriile Socec & Comp., București, 1916.
- Philippide, Alexandru, *Istoria limbii române*, Editura Polirom, Iași, 2011.
- Piuariu-Molnar, Ioan, *Deutsch-Wallaschiche Sprachlehre*, Wien, 1788.
- Popa, Mircea, *Ioan Molnar Piuariu*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976.
- Stanciu-Istrate, Maria, *Calcul lingvistic în limba română*, Editura Academiei Române, București, 2006.
- Tomescu, Domnița, *Gramatica numelor proprii în limba română*, Editura All, București, 1998.

- Ursu, Despina, *Adaptarea adjectivelor neologice în limba română literară din perioada 1760-1860*, în *Studii de limbă literară și filologie*, vol. I, coord. Ion Gheție, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1969, p. 131-154.
- Ursu, Despina, *Încadrarea morfologică a substantivelor neologice din limba română în perioada 1760-1860*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, XVI, 1965, p. 113-121.
- Ursu, Despina, *Încadrarea morfologică a verbelor neologice în limba română din perioada 1760-1860*, în „Limba română”, XIV, 1965, nr. 3, p. 371-379.
- Ursu, Neculai Alexandru, *Observații asupra adaptării adjectivelor neologice la sistemul morfologic al limbii române*, în jurul anului 1800, în „Limba română”, XIII, 1964, nr. 5.
- Ursu, Neculai Alexandru, *Formarea terminologiei științifice românești*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1962.
- Ursu, Neculai Alexandru/Ursu, Despina, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare. Studiu lingvistic și de istorie culturală (1760-1860)*, Editura Cronica, vol. I, 2004, vol II, 2006, Iași.

Ursu, Neculai Alexandru, Ursu, Despina, *Observații asupra adaptării adjectivelor neologice la sistemul morfologic al limbii române în jurul anului 1800*, în „Limba română”, XIII, 1964, nr. 5, p. 413-422.

Ursu, Neculai Alexandru/Ursu, Despina, *Observații asupra etimologiei neologismelor în Dicționarul limbii române*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, XXI, 1970, p. 127-146.

Vinay, Jean/Darbelnet, Jean Paul, *Stilistique comparée de l'anglais et du français*, Didier, Paris, 1958.

Weinreich, Uriel, *Languages in Contact: Findings and Problems*, Mouton, The Hague, 1963.

2. Lucrări consultate

*** *Monumenta linguae Dacoromanorum. Biblia 1688*. Pars I-IX, XI (coord.: Paul Miron/ Vasile Arvinte/ Alexandru Andriescu), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 1988-2009 (serie veche); Pars X-XXIV (coord. Eugen Munteanu), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009-2016 (serie nouă).

Avram, Andrei, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XV, 1964, fasc. 1-5, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1964.

- Avram, Mioara/Dimitrescu, Florica, *Principii de transcriere a textelor românești. Secolele al XVI-lea și al XVIII-lea*, în „Limba română”, XI, nr. 6, 1962, 653-660.
- Avram, Mioara, *Studii de sintaxă a limbii române*, Editura Academiei Române, București, 2007.
- Barborică, Elena/Onu, Liviu/Teodorescu, Mirela, *Introducere în filologia română. Orientări în tehnica cercetării științifice*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972.
- Bell, Roger, *Translation and Translating: Theory and Practice*, Longman, New York, 1991.
- Bianu, Ioan/Hodoș, Nerva, *Bibliografie românească veche: 1508-1830*, Editura Academiei Române, București, 1903.
- Ciobanu, Fulvia/Hasan, Finuța, *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. 1, *Compunerea*, Editura Republicii Socialiste România, București, 1970.
- Coseriu, Eugenio, *Lo erróneo y lo acertado en la teoría de la traducción*, în *El hombre y su lenguaje*, Editorial Gredos, Madrid, 1985, p. 214-239.
- Dauzat, Albert, *Les noms des personnes. Origine et évolution*, Librairie Delagrave, Paris, 1946.
- Dimitriu, Corneliu, *Formarea cuvintelor în limba română (1780-1880)*, Omagiu G. Istrate, p. 115-150.

- Dominte, Constantin, *Pentru un lexicon general, poliglot și istoric de corespondențe și de variante onomastice*, Editura Academiei Române, București, 2006, p. 7-21.
- Dragomir, Mioara, *Etonime și horonime în cronicile moldovenești*, în „Actes du XXVe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romane”, Innsbruck, 3-8 septembre, 2007, Hrsg. v. Maria Iliescu, Heidi M. Siller-Runggaldier, Paul Danler, Tom VI, 2007, p. 467 – 480.
- Frățilă, Vasile, *Lexicologie și toponimie românească*, Editura Facla, Timișoara, 1987.
- Gheție, Ion (coord.), *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*, Editura Academiei Române, București, 1997.
- Gheție, Ion, *Istoria limbii române literare. Privire sintetică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.
- Gheție, Ion, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice*, Editura Academiei Române, București, 1974.
- Gînsac, Ana Maria, *Teonimie românească. Concept, metodă, probleme*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013.
- Gînsac, Ana Maria, *Despre adaptarea grafică a numelor proprii din prima traducere a Septuagintei în limba*

- română (Ms. 45)*, în „Diacronia”, 3, 2016, nr. 1, A40 (1–11).
- Graur, Alexandru, *Despre unele derivate ale numelor de popoare*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XXIX, nr. 5, 1978, p. 553-557.
- Graur, Alexandru/Avram, Mioara, *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. 2, *Prefixele*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1978.
- Haneș, Petru V., *Desvoltarea limbii române literare în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, ediția a 2-a, Editura Casa Școalelor, București, 1926.
- Hristea, Theodor, *Tipuri de calc în limba română*, în „Limbă și literatură”, XLII, vol. III-IV, Editura Academiei, București, 1997, p. 10-29.
- Iordan, Iorgu, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*, ediția a II-a, Editura Socec & Co., București, 1948.
- Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, vol. I, II, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969.
- Ivănescu, Gheorghe, *Istoria limbii române*, Editura Junimea, Iași, 1980.

- Lungu-Badea, Georgiana, *Tendențe în cercetarea traductologică*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2005.
- Lungu-Badea, Georgiana, *Idei și metaidei traductive românești (sec. XVI-XXI)*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2013.
- Lupaș, Ioan, *Doctorul Ioan Piuariu-Molnar – viața și opera lui – 1749-1815*, în „Memoriile secțiunii istorice”, s. III, tom. XXI, Imprimeria Națională, București, 1939, p. 653-697.
- Munteanu, Eugen (coord.)/Gînsac, Ana Maria/Minuț, Ana Maria/Munteanu, Lucia Gabriela/Ungureanu, Mădălina, *Vechiul Testament – Septuaginta. Versiunea lui Nicolae Spătarul Milescu (Ms. 45 de la Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei Române)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2016.
- Munteanu, Ștefan/Țăra, Ștefan, *Istoria limbii române literare*, ediție revăzută și adăugită, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983.
- Reinheimer Rîpeanu, Sanda, *Derivat sau împrumut?* în „Studii și cercetări lingvistice”, 40, nr. 4, 1989, p. 373-379.
- Rosetti, Alexandru/Cazacu, Boris (red.), *Studii de istoria limbii române literare. Secolul al XIX-lea*, vol. I, Editura pentru Literatură, București, 1969.

- Rosetti, Alexandru/Cazacu, Boris/Onu, Liviu, *Istoria limbii române literare*, București, 1971.
- Russo, Demostene, *Critica textelor și tehnica edițiilor*, Atelierele Grafice Socec & Co., București, 1912.
- Ștrempel, Gabriel, *Catalogul manuscriselor românești*, 4 vol., Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, 1987, 1983, 1992.
- Tiron, Delia-Geanina, *Adaptarea în limba română a neologismelor latino-romanice* (teză de doctorat), Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2010.
- Ursu, Despina, *Glosare de neologisme în perioada 1830-1860*, în „Limba română”, XIII, nr. 3, 1964, p. 250-260.
- Ursu, Neculai Alexandru/Ursu, Despina, *Observații privitoare la adaptarea neologismelor în limba română*, în „Limba română”, XV, 1966, nr. 3.
- Vasilii, Laura/Graur, Alexandru/Avram, Mioara, *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. 3, *Sufixe. Derivarea verbală*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1989.
- Zugun, Petru, *Lexicologia limbii române*, Editura Tehnopress, Iași, 2000.